

DAGMARA ADAMSKA
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
ORCID: [0000-0003-1157-5224](https://orcid.org/0000-0003-1157-5224)

UMOWA MIKOŁAJA QUEISSERA Z JANEM Z GŁOGOWA W 1376 R. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW ŚLĄSKIEGO SZKLARSTWA I INICJATYW BUDOWLANYCH W GŁOGOWIE

THE 1376 CONTRACT BETWEEN MIKOŁAJ QUEISSER AND JAN OF GŁOGÓW. A CONTRIBUTION TO SILESIAN GLASSMAKING HISTORY AND CONSTRUCTION INITIATIVES IN GŁOGÓW

ABSTRACT: The article concerns a contract made in 1376 between glazier Mikołaj Queisser and Jan of Głogów for the supply of 3,200 pieces of glass for glazing windows to an unknown address. The author identifies the Silesian Mikołaj “from the Kwisa” and the dean of the Głogów collegiate, Jan, among the parties to the contract. She shows that the glass was most probably intended for St. George’s Chapel in Głogów.

KEYWORDS: glassworks, glazier, Głogów, St. George’s Chapel, collegiate, Middle Ages

Wpis w księdze sądu staromiejskiej Pragi (*Liber judicialis Antiquae urbis Pragensis*), w którym rejestrowano sprawy dotyczące długów i innych zobowiązań w latach 1370–1391, stał się w niniejszym tekście zaczynem do wykreowania kilku propozycji¹. Zapis był znany czeskim i niemieckim badaczom już w końcu XIX w., gdyż odczytywali go jako jedno z najstarszych świadectw funkcjonowania hut szkła w Czechach. Ci spośród nich, którzy się nad nim pochylili, nie mieli wątpliwości, że umowa dotyczy wysyłki szkła do Głogowa. Niektórzy twierdzili wręcz, że

¹ O księdze: Mira Kremličková, *Staroměstské soudní knihy pro dluhy pod 10 kop z let 1370–1391 a 1410–1449*, Praha 1952.

materiał miał posłużyć do przebudowy kolegiaty². Pojawiły się też pojedyncze głosy, że kontrakt został jednak zrealizowany gdzieś na terenie Pragi³. Mimo tych doniesień dokument nie znalazł się w kręgu zainteresowania historiografii śląskiej. Niejasny przekaz o nim przywołał właściwie tylko Dietmar Zoedler, a za nim Jadwiga Biskont, podając, że odbiorcą szybek był Jan z Głogowa, którego autorka błędnie uznała za ówczesnego biskupa⁴. Średniowieczne umowy z producentami szkła są na tyle rzadkimi dokumentami, że zapis zasługuje na szczególną uwagę. W niniejszym krótkim szkicu spróbuję ponownie zanalizować treść owego zapisu i sformułować jego możliwe interpretacje.

Ich Nyclas Queyßer glazer von Hohenstat bekenne offenlichen das ich schuldik pin/
dem Erbern manne Hannus von Glogaw czwey und dreyssik huñdert glas · der
selben hab/ ich im gelubt ein fuder czu bringen of mittefasten und sol im halbs geld
geben und halbs geld abslahen und dornach aber ein fuñder sol ich im bringen of die
phingsten und/ aber halbs geld geben und abslahen und ob ich⁵ daz erst guld und das
andern/ nicht das das erst geld vorlorn sold sein · und ob ich⁶ des als nicht hild als/
vor gesprochen ist so schald ich sein verczalter sein · hi und anderswo · wo man
mich/ an them an allen steten · daz ist geschen an nechsten sunabent nach sand Mar-
tins tag⁷.

² František Mareš, *České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století*, Praha 1893, s. 10 (tu umowa pod rokiem 1377); Margarete Klante, *Schlesisches Glas im Wandel der Jahrhunderte*, „Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit im gesamtschlesischen Raume”, 8 (1935/1936), s. 114–115; Karel Hetteš, *O původu skla svatovítské mozaiky v Praze*, „Zprávy památkové péče”, 18 (1958), 1–2, s. 29; *idem*, *Úvaha nad osudem harrachovské sklárny*, „Tvar”, 14 (1963), 9–10, s. 268–269; Dagmar Hejdová, *Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenářicích, okres Semily*, „Ars vitraria”, 1 (1966), s. 13; Jitka Lněničková, *Vývoj technik výroby okeního skla od středověku do 20. století*, [w:] *Sborník příspěvků z 2. konference stavebněhistorického průzkumu. Okna a dveře*, Praha 2004, s. 14.

³ Adalbert Horčička, *Ein Beitrag zur älteren Geschichte des Glases in Böhmen*, „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen”, 29 (1890/1891), 3, s. 255; Karl R. Fischer-Gablonz, *Von der Glasindustrie zu beiden Seiten des Gebirges*, „Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit im gesamtschlesischen Raume”, 3 (1930–1931), s. 18.

⁴ Dietmar Zoedler, *Schlesisches Glas. Schlesische Gläser. Geschichte und Geschichten*, Würzburg 1996, s. 18; Jadwiga Biskont, *Późnośredniowieczne szklarstwo na Śląsku*, Wrocław 2005 (Wratislavia Antiqua, t. 7), s. 22.

⁵ Poprawione z *er*.

⁶ Poprawione z *er*.

⁷ Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, sign. 988, k. 244 (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD3963B72711DF820F00166F1163D4&scan=461#scan461>) (dostęp: 23 I 2018). Przygotowując edycję zrezygnowałam z ingerencji wykraczających poza ujednolicenie stosowania małych i wielkich liter, pozostawiając inne świadectwa średniowiecznej ortografii. Rozwiązane skróty wyrazów zaznaczyłam kursywą.

Konstrukcję sieci domysłów rozpocznę omówieniem kwestii, co do których nie mam większych wątpliwości. Wpis w praskiej księdze pod datą 15 listopada [1376] poprzedzały deklaracje ustne (*ich im gelubt; als vor gesprochen ist*). Mikołaj Queisser zobowiązał się do wykonania 3200 szkieł dla Jana z Głogowa, które miał przekazać odbiorcy w dwóch transportach. Pierwszy wóz powinien wysłać do 8 III 1377 r. i oczekiwać za towar połowy płatności. Drugi ładunek należało wyekspediować do 25 V 1377 r. i wówczas niezwłocznie Jan powinien zapłacić Mikołajowi resztę sumy. Zagwarantowano, że w wypadku niezrealizowania choćby części, unieważnieniu ulega cała umowa i otwiera się możliwość dochodzenia swych praw przed sądem w Pradze lub w każdym innym mieście. Treść sugeruje zatem, że obie strony kontraktu nie były prażanami (nie są też znane z innych źródeł praskich), ale prawdopodobnie umowę zawarły ze sobą w stolicy Czech i tam dokonały jej uwiarygodnienia. Fragment ten wyróżnia się wśród innych sformalizowanych i lakonicznych wpisów naniesionych na karty praskiej księgi długością i formą dokumentu zredagowaną w pierwszej osobie liczby pojedynczej. Do niej zresztą – jak widać po skreśleniach zaimka osobowego „er” – nie byli przyzwyczajeni pracownicy staromiejskiego sądu. Jednostkowo także zostało użyte określenie *der Erber manne*, do czego zaraz powrócę. W tym kontekście niemożliwe wydaje się oszacowanie kwoty zlecenia, choć należy odnotować, że wpisano je do rejestru spraw *sub decem sexagenis*, a zatem dotyczących transakcji na mniejsze kwoty. Nie wykluczam więc, że i kontrakt ze szklarzem także opiewał na sumę nieprzekraczającą kilkunastu grzywien⁸.

Niepewny jest przedmiot umowy, gdyż wpis nie precyzuje przeznaczenia szkieł. Wysoka ich liczba i brak uściślenia szczegółów zlecenia wskazują, że prawdopodobnie mamy do czynienia z zamówieniem gotowego materiału do wykonania jednobarwnego, białego szklenia okien z wielu, ale niewielkich i powtarzalnych elementów⁹. Zleceniobiorca – Mikołaj Queisser – był zapewne posiadaczem huty w Wysokém nad Jizerou (*Hohenstat*), być może w podmiejskiej osadzie Sklenařice. Tutejsza produkcja została rozpoznana dzięki pracom archeologicznym, a jej początki badacze widzą w połowie XIV w.¹⁰ Domysłem jest odczytanie nieznanego skądinąd wśród czeskich szklarzy przydomku Queisser. Przywoływana literatura

⁸ Przy obrachunku: kopa po 60 groszy i grzywna po 4 wiardunki po 12 groszy.

⁹ W tym miejscu podziękowania składam dr Dobrosławie Horzeli (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego) za wykonanie na potrzeby niniejszego tekstu ekspertyzy dotyczącej prawdopodobnego przeznaczenia omawianego materiału, jego formy i liczby.

¹⁰ Hejdová, *Archeologický výzkum*, s. 13–26.

proponowała, aby widzieć w Mikołaju Ślązaka „znad Kwisy”. Skłonna jestem przyjąć takie stanowisko, tym bardziej że – wbrew utrwalonej w historiografii opinii – szkło faktycznie produkowano nie tylko nad rzeką Kamienną (pod Jelenią Górą), ale także nad Kwisą. Świadczą o tym przekazy z lat 1433 i 1443 o istnieniu hut koło Mirska. W pierwszym dokumencie wymieniono Małgorzatę Jentschczównę z Sobieszowa, żonę szklarza Fryderyka z *glasehütte by Fredeberg*. Dziesięć lat później odnotowano Mikołaja Schuwerta z topni *obenig Fredeberg zu Crophdorff* (powyżej Mirska w Krobicy). Także etymologię tutejszych nazw polnych proponowano powiązać ze szklarstwem¹¹. Przy takim założeniu prawdopodobne wydaje się zdobycie przez Mikołaja doświadczenia na Śląsku, a następnie migracja do nieodległego czeskiego miasteczka Vysoké (wzmiankowanego od 1352 r.).

Równie mało wiadomo o drugim podmiocie umowy – Janie z Głogowa. Określenie *der Erber manne* w praskiej księdze użyto jednostkowo. Bywało stosowane w śląskich kancelariach, gdzie każdorazowo oznaczano nim szczególną pozycję, majątek bądź stanowisko, zarówno lenników świeckich, jak i duchownych. Ta przesłanka, a także skala zamówienia i obecność zleceniodawcy w Pradze, skłoniły mnie więc do poszukiwań Jana w szeregach głogowskiej elity drugiej połowy XIV w.

Imię Jan nosił ówczesny pleban kościoła św. Mikołaja w Głogowie, kanonik kolegiacki, który w 1376 r. mógł być już leciwym człowiekiem, który poprzez fundację chciał zadbać o los swojej duszy¹². W 1376 r. wystąpił na dokumencie kapituły z określeniem *der ehrbare Mann*¹³. Do 1363 r. kanonikiem w Głogowie był Jan Wittlonis, który jednak musiał zrezygnować z tej funkcji po uzyskaniu prowizji papieskiej na kanonię w Pradze. Dopiero w 1377 r. został głogowskim archidiakonem, a jednocześnie był lekarzem Karola IV (w latach 1374–1378)¹⁴.

¹¹ Arthur Zobel, *Die Orts- und Flurnamen des Kreises Flurnamenliste*, „Heimatchbuch des Kreises Löwenberg in Schlesien”, 3 (1959), s. 470; Zoedler, *Schlesisches Glas*, s. 18. Produkcję koło Mirska sygnalizowała też Biszkont (*Późnośredniowieczne szklarstwo*, s. 22–23). Niefortunnie jednak połączyła z doliną Kwisy hutę w *Jungfrauendorf* (tj. Kobylą nad Vidnavkou).

¹² Jako Jan *Boguslai*, który ostatni raz był aktywny w sierpniu 1377 r., kiedy uposażył kapitułę głogowską (Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Rep. 76, nr 73 [85]). Już w 1365 r. książę zabiegał w Rzymie o specjalne łaski dla plebana: Henryk Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)*, Gliwice 1993, s. 231.

¹³ *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau*, Hrsg. Konrad Wutke, Breslau 1915 (*Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 28), nr 109, s. 32, zob. też: *ibidem*, nr 95, s. 28; nr 104, s. 30.

¹⁴ Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 249; František Šmahel, *Alma mater Pragensis*, Praha 2016, s. 153.

Ostatnim kandydatem, równie dobrze ustosunkowanym jak poprzednik i chyba najbardziej prawdopodobnym, wydaje się Jan Berwici z Głogowa, syn Berwika z Ząbkowic Śląskich¹⁵. W połowie 1359 r. duchowny otrzymał prowizję na głogowską dziekanę. Funkcję dziekana kolegiaty pełnił nieprzerwanie aż do śmierci w 1389 r., był też jednocześnie kanonikiem i altarzystą katedralnym oraz kanonikiem kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu, a także krótko współzarządzał – jako wikariusz *sede vacante* – diecezją po śmierci Przeclawa z Pogorzeli (zm. 1376)¹⁶. Część badaczy niesłusznie jemu, a nie Wittlonisowi, przypisuje także autorstwo dwóch traktatów medycznych o profilaktyce, przebiegu i leczeniu dżumy¹⁷. Z racji pełnionej funkcji to dziekan Jan dbał w latach 70. XIV w. o poprawność liturgii w kolegiacie i jej splendor, ale umowę ze szklarzem podpisał we własnym imieniu, a zatem raczej mamy do czynienia z osobistą fundacją, choć ze względu na rozmiar zlecenia poszukiwania lokalizacji obiektu zawężam do budownictwa sakralnego¹⁸.

Kolejnym elementem w kaskadzie hipotez może być założenie, że brak określenia miejsca docelowego dotarcia dwóch wozów ze szkłem jest wynikiem umowy wskazującej jako punkt odbioru Głogów, z którego pisał się Jan. Trudne jest wytypowanie pewnego adresu w mieście, z którym można byłoby utożsamić omawianą inwestycję. Początek wielkiej rozbudowy głogowskiej kolegiaty, z inicjatywy kapituły, historiografia widzi dopiero wiosną 1413 r. Świątynia – w nowej

¹⁵ Zob. Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej: AAWr.), Dokumenty z sygnaturami literowymi, sygn. BB 33 (wrocławski kanonik i głogowski dziekan *Johannes Berwici de Frankenstein*); Dokumenty z sygnaturami chronologicznymi (dalej: DCh), sygn. 23.10.1377 (dziekan z Głogowa *Johannes Berwici*); Cäcilie Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456*, Breslau 1937, s. 68; Gerhard Schindler, *Das Breslauer Domkapitel von 1341–1417. Untersuchungen über die Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938, s. 219–220; Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 250; Stanisław Szczur, *Annaty papieskie w Polsce w XIV wieku*, Kraków 1998, s. 95.

¹⁶ AAWr., DCh, sygn. 17.04.1379 (administrator diecezji *Johannes dec. Glogou*); Karl Eistert, *Beiträge zur Genealogie des Breslauer Bischofs Preczlaus von Pogarell (1299–1376)*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”, 20 (1962), s. 279.

¹⁷ Stanisław Szpilczyński, *Kultura medyczna na Dolnym Śląsku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 25 (1970), 3, s. 377; Paweł Czartoryski, *Średniowiecze*, [w:] *Historia nauki polskiej*, red. Bogdan Suchodolski, t. 1, Wrocław 1970, s. 259; inaczej: Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 159.

¹⁸ O licznych fundacjach członków kapituły głogowskiej: Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 170–175. Zakładając, że mamy do czynienia ze szkleniem budynku o około 10 otworach, wstępnie wyeliminowałam architekturę świecką, choć *de facto* nie mogę wykluczyć okazałej i murowanej siedziby, której formę można porównać z np. tzw. kamiennym domem przy Rynku, pierwszy raz wymienionym w 1391 r. (*Die Inventare*, nr 144, s. 39; AAWr., Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie [dalej: DKG], sygn. 20.07.1407).

formie – miała zostać ukończona w 1466 r.¹⁹ Już w 1450 r. ordynariusz dokonał konsekracji chóru i ołtarza²⁰. Z tego czasu pochodzi też przekaz o ufundowaniu przez scholastyka Bartłomieja Geyrssdorffa okna w prezbiterium (1452)²¹. Jeden z maswerków jest zresztą zachowany do dziś w oryginalnej postaci z połowy XV w.²² Oczywiście brakuje wiedzy o dotrzymaniu umowy ze szklarzem, ale niewykluczone są jakieś niezrealizowane plany przebudowy kościoła w drugiej połowie XIV w. Wiadomo, że w 1388 r. pleban ze św. Mikołaja ufundował przy kolegiacie mansjonarię ku czci NMP. Powołaniu kolegium mogły towarzyszyć pewne poczynania artystyczne²³. Wielką rozbudowę głogowskiej świątyni poprzedały też na pewno wzniesienie nowej wieży, ukończonej w 1406 r., i postawienie kaplicy św. Jerzego, położonej „za murami” kościoła maryjnego. Henryk Gerlic powiązał ten obiekt z kanonikami, gdyż to kapituła celebrowała rocznice budowy kaplicy²⁴. Według miejscowej tradycji – utrwalonej w końcu XV w. przez prokuratora wikariuszy – świątynia powstała za Ostrowem Tumskim po sierpniu 1385 r., ale z fundacji księcia Henryka VII Rumpolda, z czym połączono przekaz o przeznaczaniu na jej budowę łupów zdobytych przez władcę na potopionych w Odrze Polakach (w bitwie pod Wietszycami)²⁵.

Faktycznie kaplica pw. św. Jerzego była pod opieką kapituły kolegiackiej, o czym *explicite* doniósł choćby dokument z 1419 r., w którym określono, że świątynia *est annexa ecclesie collegiate*²⁶. Pierwszy raz zaś dowiadujemy się o jej

¹⁹ Ferdinand Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross Glogau*, Bd. 1, Gross-Glogau 1853, s. 324; Paul Knötel, *Der Dom zu Gross-Glogau, seine Baugeschichte und seine Denkmäler*, „Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift”, 5 (1889), 2, s. 27–28; Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 30; Jakub Adamski, *Gotycka architektura sakralna na Śląsku w latach 1250–1420*, Kraków 2017, s. 150.

²⁰ Knötel, *Der Dom*, s. 28; Adamski, *Gotycka architektura*, s. 150.

²¹ Knötel, *Der Dom*, s. 28; inaczej: Minsberg, *Geschichte der Stadt*, s. 302.

²² Adamski, *Gotycka architektura*, s. 150.

²³ W 1394 r. postawiono ołtarz w kaplicy NMP, pod wieżą: Henryk Gerlic, *Między kolegiatą a kościołem parafialnym. Kręgi duchowieństwa diecezjalnego w Głogowie*, [w:] Głogovia Maior. *Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin*, red. Bogusław Czechowicz, Małgorzata Konopnicka, Zielona Góra 2010, s. 237–238.

²⁴ Knötel, *Der Dom*, s. 27; Wacław Schenk, *Rękopisy liturgiczne od XIII do XV wieku w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 2 (1961), s. 204; Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 30.

²⁵ *Kaspar Borgen, Rocznik głogowski do roku 1493 (Annales Glogovienses bis z. J. 1493)*, wyd. Wojciech Mrozowicz, Głogów 2013, s. 66. Według Minsberga (*Geschichte der Stadt*, s. 229) kaplica została dopiero konsekrowana po fundacji książęcej z 1388 r., a wzniesiona na miejscu starszego budynku, zniszczonego wylewami Odry.

²⁶ APWr., Rep. 135, inwentarz Rep. 76, nr 186 (regest niezachowanego dokumentu).

istnieniu już w maju 1384 r. przy okazji nadania przez Henryka Rumpolda 5 grzywien czynszu²⁷. Budynek położony *infra limites* kolegiaty stał już na pewno w pierwszych dniach stycznia 1385 r., skoro kolejnych 8 grzywien czynszu książę przeznaczył na ministerium przy nowym ołtarzu – jak przypuszczam głównym – pw. św. Jerzego i Wojciecha. Kanonicy wykupili jednak ten czynsz od księcia przeznaczając na transakcję sumę zapisaną w testamencie prezbitera Jana Felkenera²⁸. W 1386 r. służbę ołtarzową uposażył Maternus Scriptor, głogowski altarzysta z kolegiaty²⁹. Dwa lata później biskup zatwierdził budowę nowego ołtarza pw. św. Grzegorza, Ambrożego, Augustyna i Hieronima (tzw. *Vierkirchenlehrer Altare*) i uregulował obowiązki altarzystów (niewypełnianie ich zagroził karą 3 groszy na rzecz wikariuszy)³⁰. W 1398 r. pleban z Rapocina Mikołaj Lange i wikariusz Mikołaj Schoraw uzyskali potwierdzenie dotacji nowego ołtarza; tenże sam cel zabezpieczyli też kilkanaście lat później bracia Piotr i Jan Deysel z Wyszęć³¹. Ostatnie informacje o fundacjach na rzecz kaplicy pochodzą z pierwszej ćwierci XV w. W 1415 r. altarzysta powyższego ołtarza i jednocześnie archidiakon głogowski Mikołaj Newendorff kupił dla altarii 6 grzywien czynszu w Koźuchowie³². Dowiadujemy się także o biskupiej konsekracji (1418) trzeciego ołtarza w świątyni (pw. Wszystkich Świętych, Trójcy Świętej i NMP), samą kaplicę zaś określono wówczas jako położoną „przy pieszym moście za murami Głogowa”³³. Z 1432 r. pochodzi jeszcze potwierdzenie dawniejszej fundacji drugiego ministerium przy ołtarzu św. Jerzego i Wojciecha, które powołał Mikołaj Herold, wikariusz i rektor szkoły kolegiackiej³⁴.

W drugiej połowie XV w. kościół miał już chyba lata świetności za sobą. Biskup Jodok, argumentując swą decyzję zubożeniem kolegiackiego kaznodziei,

²⁷ APWr., Rep. 76, nr 84 (94a). Książę ufundował także ołtarz w swojej kaplicy w farze (AAWr., Dokumenty parafii Głogów, sygn. 18.11.1384; *Die Inventare*, nr 124, s. 35).

²⁸ AAWr., DKG, sygn. 06.01.1386, sygn. 07.01.1385; APWr., Rep. 76, nr 87 (96); zob. też: *Die Inventare*, nr 134, s. 37.

²⁹ AAWr., DKG, sygn. 25.09.1386; APWr., Rep. 76, nr 99 (102).

³⁰ AAWr., DKG, sygn. 26.10.1388.

³¹ *Ibidem*, sygn. 06.10.1398, sygn. 03.11.1412, sygn. 16.11.1417.

³² APWr., Rep. 135, inwentarz Rep. 76, nr 169 (regest niezachowanego dokumentu); zob. też: AAWr., DKG, sygn. 18.03.1426.

³³ APWr., Rep. 135, inwentarz Rep. 76, nr 173 (regest niezachowanego dokumentu), zob. też *ibidem*, nr 186 (regest niezachowanego dokumentu). Tę liczbę ołtarzy odnotował także Minsberg (*Geschichte der Stadt*, s. 229).

³⁴ APWr., Rep. 135, inwentarz Rep. 76, nr 217–218 (regesty niezachowanych dokumentów). Mikołaj Herold był aktywny w latach 1415–1432 (AAWr., DKG, sygn. 05.11.1418; *Die Inventare*, nr 233, s. 55; Gerlic, *Kapitula głogowska*, s. 144).

włączył uposażenie duchownego przy ołtarzu pw. św. Jerzego i Wojciecha do beneficjum kolegiaty (1466). W świetle tego dokumentu można się też upewnić, że przynajmniej od 1388 r. w kaplicy głoszone kazania. Obowiązek ten był na pewno powiązany z ołtarzem Czterech Doktorów, a zgodnie z wolą fundatorów nauczano w wigilie i podczas kilkunastu dni świątecznych, także w dzień św. Jerzego. W niektóre niedziele, po mszach, należało także odczytywać listę ekskomunikowanych i ukaranych interdyktem³⁵. Domyślam się, że w drugiej połowie XV w. świątynię inkastelowano, skoro wykorzystano ją jako ważny punkt obrony miasta, obsadzono kilkunastoma zaciężnymi, utrzymywanymi – na żądanie księcia – przez kapitułę (1480, 1488). Zdewastowaną wtenczas świątynię ostatecznie zaadaptowano na magazyn soli³⁶.

Nic nie wiadomo natomiast o poczynaniach budowlanych w kościele parafialnym, czemu zapewne też nie sprzyjały okoliczności. Lewobrzeżne miasto zostało w 1360 r. podzielone między Piastów głogowskich a Karola IV (od 1384 r. lenników Luksemburgów – książąt cieszyńskich). W mieście funkcjonowały oddzielne rady i ławy, choć akurat fara była wspólna³⁷. Analizy Janiny Eysymonttowej i Mariana Kutznera wykazały, że kościół św. Mikołaja pochodzi z końca XIII i pierwszej połowy XIV w.³⁸ Przebudowę zaś wymusiły chyba dopiero piętnastowieczne pożary, a zwłaszcza katastrofa budowlana w 1473 r., kiedy duża część budynku uległa zawaleniu³⁹. Odnotujemy także, że jedynym dużym przedsięwzięciem w architekturze świeckiej była podjęta dopiero około 1400 r. budowa drugiego zamku w podzielonym mieście, na potrzeby władcy głogowskiego. W 1404 r. mieszczanie otrzymali zwolnienie z części świadczeń w zamian za pomoc przy wznoszeniu wieży, bramy i murów nowej siedziby⁴⁰.

Kaplica św. Jerzego – w świetle znanej dokumentacji – wydaje się zatem najbardziej prawdopodobnym budynkiem, który mógł planować przeszklić Jan

³⁵ AAWr., DKG, sygn. 21.12.1466, zob. też sygn. 26.10.1388; inaczej uważa Gerlic (*Kapituła głogowska*, s. 181), który i ołtarz Czterech Doktorów, i powyższą fundację powiązał z kaplicą w kolegiacie.

³⁶ *Kaspar Borgen*, s. 114–116, 131, 137. Friedrich Albert Zimmermann (*Beiträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 10, Brieg 1791, s. 216) określił kościół jako „massiv”.

³⁷ *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. 1, Hrsg. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, Breslau 1881, nr 47, s. 172–178; zob. też: *Die Inventare*, nr 253, s. 58; nr 306, s. 68; nr 333, s. 73; nr 355, s. 78.

³⁸ Janina Eysymontt, Marian Kutzner, *Architektura kościoła św. Mikołaja w Głogowie*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, 2 (1963), s. 34–36; Adamski, *Gotycka architektura*, s. 196–197.

³⁹ *Kaspar Borgen*, s. 57, 86; Adamski, *Gotycka architektura*, s. 195.

⁴⁰ *Die Inventare*, nr 172, s. 44.

z Głogowa. Jeśli w 1384/1385 r. świątynia była już ukończona, z konsekrowanym ołtarzem, plan wypełnienia okien w 1377 r. wydaje się możliwy. Zamówienie 3200 szkieł też jawi się jako realne w kontekście konieczności wykończenia gotyckiego obiektu o przeznaczeniu sakralnym⁴¹. Niezachowana dziś świątynia była murowaną budowlą o dwóch nawach i trzech przęsłach, a zatem miała sześć okien. Do nich należy doliczyć okna w prezbiterium, o którego formie nic nie przekazano i ewentualnie te posadowione w elewacji fasadowej (tj. zachodniej)⁴². Nieznany jest powód pobytu Jana w Czechach, choć w tej sieci domysłów można sformułować jeszcze jeden, gdyż akurat przebieg kariery administratora diecezji – Jana Berwici – mógł wiązać się z koniecznością wizyt na cesarskim dworze jesienią 1376 r. Ponoć też nie rezydował on na stałe w Głogowie⁴³. Po śmierci biskupa Przecława (w kwietniu 1376) kontrkandydatem dla wspieranego przez kapitułę Teodoryka z Klatov był kanclerz Karola IV, mający też przychylność papieża, kanonik wrocławski i głogowski Jan ze Środy, co wywołało kilkuletni spór, w wyniku którego elekt – dziekan Teodoryk – nie mógł, mimo wyboru przez kapitułę wrocławską w 1378 r., uzyskać papieskiej konfirmacji⁴⁴.

Bez większych wątpliwości zaś omawiana ugoda jest kolejną przesłanką dla funkcjonowania hut szkła nad Kwisą, gdzie doświadczenie mógł zdobyć Mikołaj, mistrz pracujący po południowej stronie Karkonoszy. Jak widać, asortyment czeskich producentów musiał być dla zlecniodawcy konkurencyjny wobec szkieł wytwarzanych na Śląsku, np. pod Jelenią Górą, miastem porównywalnie oddalonym od Głogowa jak Vysoké nad Jizerou.

⁴¹ W świetle ustnej opinii dr Dobrosławy Horzeli, kierownika projektu „Korpus witraży średniowiecznych w Polsce”. Według niej zamówienie dotyczyć mogło jednakowych, przyciętych do form geometrycznych, kawałków szkła okiennego, przygotowanych do oprawienia w ołów. Można wykluczyć, że w zamówieniu chodziło o szkło gomółkowe, nie było ono wówczas jeszcze tak popularne na Śląsku (zob. Elżbieta Gajewska-Prorok, *Mistrzowie światła. Witraże i obrazy malowane pod szkłem*, Wrocław 2014, s. 52; na temat śląskiego szkła zob. także Eugen von Czihak, *Schlesische Gläser. Eine Studie über die schlesische Glasindustrie früher Zeit nebst einem beschreibenden Katalog*, Breslau 1891). Takie geometryczne szklenia (niem. *Blankverglasung*) wykonywano z niewielkich siedmio-, dziesięciocentymetrowych elementów, a zatem na przeszklenie jednego otworu potrzebna była ich znaczna liczba (tylko jedna kwatera o wymiarach 60 x 40 cm wymagałaby 24 szkieł o wymiarach 10 x 10 cm).

⁴² Hans Lutsch, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. 3, Breslau 1891, s. 32.

⁴³ Gerlic, *Kapituła głogowska*, s. 94.

⁴⁴ Teodor Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła na Śląsku do końca w. XIV*, Kraków 1939 (*Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 2, z. 1), s. 258–260.

SUMMARY

The contract between the glazier Mikołaj Queisser of Vysoké nad Jizerou (German: Hohenstadt) and Jan of Głogów was entered into the record of the court of the Old Town in Prague on 15 November 1376. This unprecedented document concerns the sending of 3,200 glass pieces in two transports to an unknown address, intended to reach the customer in the spring of 1377. The glass contractor was Mikołaj, with the nickname “from the Kwisa”, so he may have been a Silesian who gained experience in one of the glassworks near Mirsk. The recipient of the material was Jan, who was described as *der Erber manne*, who was likely a member of the Głogów elite, perhaps Jan Berwici – the dean of the Głogów collegiate and co-manager of the Wrocław bishopric after 1376. The high number of glass pieces indicates that a ready-made material was ordered for the monochromatic glazing of windows from multiple small and repetitive elements. This volume made it possible to glaze roughly 10 large windows in a Gothic building, perhaps for religious purposes. Assuming that the glass was to be delivered to Głogów, the most probable address seems to be the chapel of St. George, being erected at that time, confirmed before the beginning of 1385. The temple was in the care of the collegiate and was located near its walls.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu

Dokumenty parafii Głogów, sygn. 18.11.1384.

Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, sygn. 07.01.1385, 06.01.1386, 25.09.1386, 26.10.1388, 06.10.1398, 20.07.1407, 03.11.1412, 16.11.1417, 05.11.1418, 18.03.1426, 21.12.1466.

Dokumenty z sygnaturami chronologicznymi, sygn. 23.10.1377, 17.04.1379.

Dokumenty z sygnaturami literowymi, sygn. BB 33.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Rep. 76, nr 73 (85), 84 (94a), 87 (96), 99 (102).

Rep. 135, inwentarz Rep. 76, nr 169, 173, 186, 217, 218.

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka rukopisů, sign. 988 (*Liber judicialis Antiquae urbis Pragensis*).

Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau, Hrsg. Konrad Wutke, Breslau 1915 (*Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 28).

Kaspar Borgen, *Rocznik głogowski do roku 1493 (Annales Glogovienses bis z. J. 1493)*, wyd. Wojciech Mrozowicz, Głogów 2013.

Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, Bd. 1, Hrsg. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, Breslau 1881.

Adamski Jakub, *Gotycka architektura sakralna na Śląsku w latach 1250–1420*, Kraków 2017.

Biszkont Jadwiga, *Późnośredniowieczne szklarstwo na Śląsku*, Wrocław 2005 (*Wratislavia Antiqua*, t. 7).

- Czartoryski Paweł, *Średniowiecze*, [w:] *Historia nauki polskiej*, red. Bogdan Sucho-dolski, t. 1, Wrocław 1970.
- Czihak Eugen von, *Schlesische Gläser. Eine Studie über die schlesische Glasindustrie früher Zeit nebst einem beschreibenden Katalog*, Breslau 1891.
- Eistert Karl, *Beiträge zur Genealogie des Breslauer Bischofs Preczlaus von Pogarell (1299–1376)*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”, 20 (1962), s. 226–290.
- Eysymontt Janina, Kutzner Marian, *Architektura kościoła św. Mikołaja w Głogowie*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, 2 (1963), s. 32–42.
- Fischer-Gablonz Karl R., *Von der Glasindustrie zu beiden Seiten des Gebirges*, „Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit im gesamtschlesischen Raume”, 3 (1930–1931), s. 18.
- Gajewska-Prorok Elżbieta, *Mistrzowie światła. Witraże i obrazy malowane pod szkłem*, Wrocław 2014.
- Gerlic Henryk, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)*, Gliwice 1993.
- Gerlic Henryk, *Między kolegiatą a kościołem parafialnym. Kręgi duchowieństwa diecezjalnego w Głogowie*, [w:] Glogovia Maior. *Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin*, red. Bogusław Czechowicz, Małgorzata Konopnicka, Zielona Góra 2010, s. 233–264.
- Hejdová Dagmar, *Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích, okres Semily*, „Ars vitraria”, 1 (1966), s. 13–26.
- Hetteš Karel, *O původu skla svatovítské mozaiky v Praze*, „Zprávy památkové péče”, 18 (1958), 1–2, s. 22–30.
- Hetteš Karel, *Úvaha nad osudem harrachovské sklárny*, „Tvar”, 14 (1963), 9–10, s. 267–278.
- Horčička Adalbert, *Ein Beitrag zur älteren Geschichte des Glases in Böhmen*, „Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen”, 29 (1890/1891), 3, s. 245–256.
- Klante Margarete, *Schlesisches Glas im Wandel der Jahrhunderte*, „Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit im gesamtschlesischen Raume”, 8 (1935/1936), s. 111–131.
- Knötel Paul, *Der Dom zu Gross-Glogau, seine Baugeschichte und seine Denkmäler*, „Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift”, 5 (1889), 2, s. 25–48.
- Kremličková Mira, *Staroměstské soudní knihy pro dluhy pod 10 kop z let 1370–1391 a 1410–1449*, Praha 1952.
- Kuchendorf Cäcilie, *Das Breslauer Kreuzstift in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456*, Breslau 1937.
- Lněničková Jitka, *Vývoj technik výroby okenního skla od středověku do 20. století*, [w:] *Sborník příspěvků z 2. konference stavebněhistorického průzkumu. Okna a dveře*, Praha 2004, s. 13–20.
- Lutsch Hans, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. 3, Breslau 1891.

- Mareš František, *České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století*, Praha 1893.
- Minsberg Ferdinand, *Geschichte der Stadt und Festung Gross Glogau*, Bd. 1, Gross-Glogau 1853.
- Schenk Waclaw, *Rękopisy liturgiczne od XIII do XV wieku w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 2 (1961), s. 185–206.
- Schindler Gerhard, *Das Breslauer Domkapitel von 1341–1417. Untersuchungen über die Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938.
- Silnicki Teodor, *Dzieje i ustrój Kościoła na Śląsku do końca w. XIV*, Kraków 1939 (*Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 2, z. 1).
- Šmahel František, *Alma mater Pragensis*, Praha 2016.
- Szczur Stanisław, *Annaty papieskie w Polsce w XIV wieku*, Kraków 1998.
- Szpilczyński Stanisław, *Kultura medyczna na Dolnym Śląsku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 25 (1970), 3, s. 373–391.
- Zimmermann Friedrich Albert, *Beiträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 10, Brieg 1791.
- Zobel Arthur, *Die Orts- und Flurnamen des Kreises Flurnamenliste*, „Heimatbuch des Kreises Löwenberg in Schlesien”, 3 (1959), s. 425–497.
- Zoedler Dietmar, *Schlesisches Glas. Schlesische Gläser. Geschichte und Geschichten*, Würzburg 1996.
- <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD3963B72711DF820F00166F1163D4&scan=461#scan461>

O AUTORCE

dr Dagmara Adamska – mediewistka, adiunkt w Zakładzie Historii Polski i Powszechnej do końca XV w. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania badawcze dotyczą późnośredniowiecznego Śląska, a zwłaszcza dziejów rycerstwa, zagadnień z zakresu ruralistyki i historii osadnictwa. Jest członkiem zespołu *Atlasu historycznego miast polskich* i *Słownika wsi śląskich w średniowieczu*. Adres e-mail: adamskauwr@gmail.com